

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หัวข้อพรรคการเมืองกับการทำพรรคโดยใช้หลักนิติธรรม

จัดทำโดย นายสรอรรถ กลิ่นประทุม
รหัส ๖๓๐๘๓๙

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๘
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หัวหน้าพรรคการเมืองกับการทำพรรคโดยใช้หลักนิติธรรม

สรอรรถ กลิ่นประทุม^๑

๑. บทนำ

ปัจจุบันเราพูดถึง “หลักนิติธรรม” ในการบริหารงานต่าง ๆ กันมากขึ้น ผู้นำที่มีสติปัญญาที่ดีมีความสามารถสูง แต่ไม่มีหลักนิติธรรมในการทำงานหรือในการนำผู้คนในองค์กร ก็อาจเป็นผู้นำที่ไม่ประสบความสำเร็จหรือเป็นผู้นำไม่เป็นที่ยอมรับจากผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาได้ในระยะยาว ทั้งนี้ เพราะบุคคลส่วนมากมีความต้องการความยุติธรรมและการยอมรับนับถือในสิทธิของผู้อื่นในการทำงานหรือดำเนินงานร่วมกัน ดังนั้น หลักนิติธรรมจึงเป็นพื้นฐานหลักในการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นการปกครองในระดับองค์กรหรือในระดับประเทศ

บรรดาผู้นำและนักกฎหมายได้มีการตระหนักในเรื่องนี้กันอย่างกว้างขวางมากขึ้น ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากการผลักดันให้เรื่องของหลักนิติธรรมให้เป็นเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาของสหประชาชาติหลังปี ค.ศ. ๒๐๑๕ โดยพระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ในฐานะองค์ประธานที่ปรึกษาของสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (Thailand Institute of Justice) ได้ทรงดำริให้สถาบันจัดการประชุมขึ้นในวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๖^๒ โดยมีผู้นำระดับประเทศ และนักวิชาการระดับโลกหลายท่านมาร่วมอภิปรายและกล่าวปาฐกถา ซึ่งเป็นอีกครั้งหนึ่งที่ประเทศไทยได้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้นานาชาติเห็นความสำคัญของหลักนิติธรรมในฐานะที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันก็เป็นการจุดประกายความสนใจของผู้นำในแวดวงต่าง ๆ ให้มีความสนใจและตระหนักถึงความสำคัญในการนำเอา “หลักนิติธรรม” มาใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในองค์กรไม่ว่าจะเป็นในองค์กรธุรกิจหรือองค์กรภาคเอกชนและภาครัฐต่าง ๆ อย่างแพร่หลายในประเทศไทย

๒. หลักนิติธรรม

๒.๑ แนวความคิดและความหมายของหลักนิติธรรม

คำว่า “หลักนิติธรรม” หรือ Rule of Law เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากระบบกฎหมายจารีตประเพณีแบบอังกฤษ (Common Law) เป็นหลักที่จำกัดการใช้อำนาจของผู้ปกครองไม่ให้เกินขอบเขตและมีการปกครองภายใต้กฎหมาย ซึ่งอังกฤษมีแนวคิด วัฒนธรรม จารีตประเพณีและสภาพแวดล้อมที่แตกต่างไปจากไทยประกอบกับหลักนิติธรรมเป็นแนวคิดที่เป็นนามธรรม

^๑ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อ พรรคภูมิใจไทย

^๒ TU ร่วมกับรัฐบาลจัดการประชุมเสวนาระดับนานาชาติว่าด้วยหลักนิติธรรม

เป็นเรื่องที่ค่อนข้างเข้าใจยากและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นักกฎหมายและนักวิชาการได้พยายามอธิบายจำกัดความ ให้ความหมายองค์ประกอบ สาระสำคัญ และความสำคัญของหลักนิติธรรมซึ่งแตกต่างกันไป อาทิ หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย^๓ หลักแห่งกฎหมายหรือหลักการปกครองด้วยกฎหมาย^๔ หลักการที่ถือกำเนิดเกิดขึ้นมาเพื่อจำกัดการใช้อำนาจของรัฐ^๕ ถือกำเนิดเกิดขึ้นมาเพื่อจำกัดการใช้อำนาจของรัฐ^๕ ทั้งนี้ ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ธาณินทร์ กรัยวิเชียร ได้ให้ความหมายไว้อย่างน่าสนใจว่า “หลักนิติธรรม ก็คือ หลักการพื้นฐานแห่งกฎหมายที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตยที่เทิดทูนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์และยอมรับนับถือสิทธิแห่งมนุษย์ชนทุกแห่งทุกมุม รัฐต้องให้ความอารักขาคุ้มครองมนุษย์ชนให้พ้นจากลัทธิทรราชย์ หากมีข้อพิพาทใด ๆ เกิดขึ้นไม่ว่าระหว่างรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเอกชนกับเอกชน ศาลย่อมมีอำนาจอิสระในการตัดสินข้อพิพาทนั้นโดยเด็ดขาดและโดยยุติธรรมตามกฎหมายของบ้านเมืองที่ถูกต้องและเป็นธรรม”^๖

ปัจจุบันมีการพูดถึงหลักนิติธรรมกันอย่างกว้างขวางและหลากหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้มีการนำหลักนิติธรรมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติ เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๔ เห็นชอบให้ตั้ง “คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ” (ค.อ.น.) ขึ้นมา เพื่อศึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับกฎหมาย กฎ และการใช้กฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับหลักนิติธรรมรับฟังข้อมูลและความเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของสาธารณชนและภาคส่วนต่าง ๆ และสร้างความตระหนักให้กับสังคมเกี่ยวกับหลักนิติธรรม เสนอแนะแนวทาง มาตรการ และกระบวนการในการป้องกันและแก้ไขปัญหา^๗ จากการศึกษาของคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ (ค.อ.น.) เห็นว่าหลักนิติธรรมหมายถึง “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมายที่กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใด ๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม โดยหลักนิติธรรมนี้จะถูกล่วงละเมิดไม่ได้ หากกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใด ๆ ที่ฝ่าฝืน ขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม ย่อมไม่มีผลใช้บังคับ” โดยอาจจำแนกได้เป็น ๒ ประเภท คือ^๘

๑. หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัดหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบ

หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัดหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบ หมายถึง หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใด ๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัด หรือแย้งต่อหลักนิติธรรม โดยหลักนิติธรรมหรือหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายนี้จะถูก

^๓ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า๕๘๗.

^๔ อุกฤษ มงคลนาวิน, “หลักนิติธรรมกับสภาพสังคมประเทศไทย”, (บทสัมภาษณ์ความเห็นทางวิชาการ) **จตุลนิติ** ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๕), หน้า ๓.

^๕ พรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย, “หลักนิติธรรมกับสภาพสังคมประเทศไทย”, (บทสัมภาษณ์ความเห็นทางวิชาการ) **จตุลนิติ** ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๕), หน้า๑๖.

^๖ ข้อ ๔ แห่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๔.

^๗ ข้อ ๔ แห่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๔.

^๘ คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ คณะอนุกรรมการวิชาการว่าด้วยหลักนิติธรรมแห่งชาติและคณะอนุกรรมการบรรณาธิการหนังสือหลักนิติธรรม, **หลักนิติธรรม The Rule of Law ความหมายสาระสำคัญและผลของการฝ่าฝืนหลักนิติธรรม**, สำนักงานคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม,๒๕๕๕, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญรัฐการพิมพ์), หน้า ๑.

ลวงละเมิดมิได้ หากกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใด ๆ ผ่าฝืน ขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม ย่อมไม่มีผลใช้บังคับ

สาระสำคัญของหลักนิติธรรมโดยเคร่งครัดหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบ ได้แก่^๙

- ๑.๑ หลักความเป็นอิสระและความเป็นกลางของผู้พิพากษาและตุลาการ
- ๑.๒ กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป
- ๑.๓ กฎหมายต้องมีการประกาศใช้ให้ประชาชนทราบ
- ๑.๔ เจ้าหน้าที่ของรัฐจะใช้อำนาจได้เท่าที่กฎหมายบัญญัติไว้
- ๑.๕ ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องมีสิทธิในการต่อสู้คดี
- ๑.๖ กฎหมายอาญาต้องไม่มีผลย้อนหลังในทางที่เป็นโทษ
- ๑.๗ บุคคลจะถูกลงโทษทางอาญาซ้ำในการกระทำเดียวกันไม่ได้
- ๑.๘ บุคคลมีสิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองอันอาจทำให้ต้องรับ

ผิดทางอาญา

- ๑.๙ กฎหมายจะยกเว้นความรับผิดชอบให้แก่การกระทำที่ยังไม่เกิดขึ้นไม่ได้

๒. หลักนิติธรรมโดยทั่วไปหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง^{๑๐}

หลักนิติธรรมโดยทั่วไปหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง หมายถึง ลักษณะที่ดีของกฎหมาย กระบวนการยุติธรรมหรือการกระทำใด ๆ หรือที่อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอุดมคติของกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

รัฐต้องเคารพ ยึดถือ และปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมโดยทั่วไปหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากฎหมาย กระบวนการยุติธรรมหรือการกระทำใด ๆ จะมีลักษณะและสาระสำคัญไม่ครบถ้วนตามหลักนิติธรรมโดยทั่วไปดังกล่าว กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำนั้นยังใช้บังคับได้อยู่ตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อหลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด

สาระสำคัญของหลักนิติธรรมโดยทั่วไปหรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง ได้แก่

- ๒.๑ กฎหมายที่ดีต้องมีความชัดเจน
- ๒.๒ กฎหมายที่ดีต้องไม่ขัดแย้งกันเอง
- ๒.๓ กฎหมายที่ดีต้องมีเหตุผล
- ๒.๔ กฎหมายที่ดีต้องนำไปสู่ความเป็นธรรม
- ๒.๕ กฎหมายที่ดีต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือ

สิทธิขั้นพื้นฐาน

๒.๖ กฎหมายที่ดีต้องทันสมัย และสามารถรองรับความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยี

^๙ เพิ่งอ้าง, หน้า ๒.

^{๑๐} เพิ่งอ้าง, หน้า ๙-๑๐.

๒.๗ กฎหมายที่ดีต้องบัญญัติโดยองค์กรที่มีอำนาจตามกฎหมายและตามกระบวนการที่กฎหมายบัญญัติไว้

๒.๘ กฎหมายที่ดีต้องไม่มีผลย้อนหลังเป็นผลร้ายหรือกระทบต่อสิทธิหน้าที่ หรือความรับผิดชอบของบุคคล

๒.๙ กฎหมายที่ดีต้องมีบทลงโทษที่เหมาะสมและได้สัดส่วนกับความผิด

๒.๑๐ กฎหมายที่ดีต้องมีการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพและประชาชนต้องได้รับการส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจและเคารพในกฎหมายและหลักนิติธรรม

๒.๑๑ กระบวนการนิติบัญญัติที่ดีต้องเป็นกระบวนการที่เปิดเผย โปร่งใส และตรวจสอบได้

๒.๑๒ กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องเปิดโอกาสให้มีการอุทธรณ์

๒.๑๓ กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงได้โดยสะดวก ไม่ชักช้า ด้วยค่าใช้จ่ายที่เหมาะสม

๒.๑๔ กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องส่งเสริมให้มีกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

๒.๑๕ นักกฎหมาย เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องมีความอิสระและความเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่

๒.๑๖ นักกฎหมาย เจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องซื่อสัตย์ยึดหลักคุณธรรม เมตตาธรรม และสันติธรรม

๒.๒ หลักนิติธรรมในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

“หลักนิติธรรม” ได้ปรากฏคำกลางในการบัญญัติให้เห็นในกฎหมายไทยเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ หรือ รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ซึ่งแม้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ จะมีได้มีบทบัญญัติที่ใช้คำว่า “หลักนิติธรรม” ไว้โดยตรง แต่ก็ยังมีบทบัญญัติที่มีเนื้อหาตรงกับหลักการหรือสาระสำคัญของหลักนิติธรรมไว้ เช่น

ในมาตรา ๒๙ บัญญัติไว้ว่า “การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้กฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย”

ในมาตรา ๓๒ บัญญัติไว้ว่า “บุคคลจะไม่ต้องรับโทษอาญา เว้นแต่จะได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้”

ต่อมา “หลักนิติธรรม” ได้ปรากฏในบทบัญญัติแห่งกฎหมายอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมจับต้องได้ครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ใช้คำว่า “หลักนิติธรรม” เขียนไว้ในกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน โดยในมาตรา ๓ วรรคสอง แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้บัญญัติรับรู้ถึงความมีอยู่

และความสำคัญของหลักนิติธรรมไว้ว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม”

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ หมวดที่ ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ ๓ แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา ๗๘ (๖) ยังได้บัญญัติไว้ว่า “รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ดังต่อไปนี้ (๖) ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐตามกฎหมายและตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม” แม้ว่าต่อมาจะมีวิกฤตการณ์การเมืองซึ่งเริ่มเมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๕๖ จนนำไปสู่การรัฐประหารเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ ทำให้รัฐธรรมนูญไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ สิ้นสุดลง แต่หลักนิติธรรมก็ยังไม่ได้ถูกลดทอนความสำคัญลงไป โดยเมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๐ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชพิธีประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ ซึ่งยังคงบัญญัติหลักนิติธรรมไว้ในมาตรา ๓ วรรคสองให้ “รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม”

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ หมวดที่ ๓ สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา ๒๖ วรรคหนึ่ง บัญญัติไว้ว่า “การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุเหตุผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิและเสรีไว้ด้วย”

๓. ผู้นำ (Leader)

ความหมายของคำว่า “ผู้นำ”

ผู้นำเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งสำหรับองค์กร ผู้นำนั้นเป็นผู้กำหนดทิศทางขององค์กร โดยจะต้องวางแผน กำหนดวิธีการดำเนินงานให้บุคลากรขององค์กรปฏิบัติงานไปในทิศทางเดียวกันให้ประสบความสำเร็จหรือบรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตั้งไว้ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่าผู้นำ ดังนี้

ศาสตราจารย์ นพ.ประเวศ วะสี^{๑๑} ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับผู้นำไว้ว่า ผู้นำคือ ผู้ที่สามารถก่อให้เกิดสังคมมีจุดหมายร่วมกัน และรวมพลังกันปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จตามจุดหมาย ผู้นำต้องเฉลียวฉลาดเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และมีความสามารถในการประสานงานกับทุกคนให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๒}

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, ศาสตราจารย์ที่ได้รับการยอมรับเป็นราชภัฏอาวุโส

^{๑๒} ประเวศ วะสี, ๒๕๕๕, ผู้นำกับการปฏิรูปประเทศ[Online], Available

URL: <http://www.hrtotai.com/http://hiligh.kapook.com/view/๔๙๖๙๔> [๒๕๖๐, เมษายน ๓].

ศาสตราจารย์กระแสด ชนะวงศ์^{๑๓} ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับผู้นำไว้ว่า ผู้นำที่ดีจะต้องมีหน้าที่ในการสร้างผู้นำ และสร้างภาวะผู้นำให้กับคนอื่น ๆ เสมือนว่าผู้นำต้องเป็นผู้สร้างนาฬิกา ไม่ใช่แค่เพียงบอกเวลาอย่างเดียว และได้กำหนดคุณลักษณะของผู้นำที่มีภาวะผู้นำไว้ว่าจะต้องประกอบไปด้วย ๕F คือ ๑) มีเป้าหมายชัดเจน (Focus) ๒) มีความยืดหยุ่น (Flexibility) ๓) มีความรวดเร็ว (Fast) ๔) มีความเป็นกัลยาณมิตร (Friendly) ๕) มีความสนุกสนาน (Fun) และได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับผู้นำไว้ว่า จะต้องเป็นบุคคลที่สามารถทำให้ผู้อื่นยอมรับ และสามารถจูงใจ ชักนำ ชี้นำ มีบทบาทและมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น สามารถจัดปัญหา ข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้การปฏิบัติงานของกลุ่มบรรลุเป้าหมายได้เป็นอย่างดี^{๑๔}

กวี วงศ์พุ่ม ได้ให้ความหมายของ ผู้นำ ไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ผู้นำหมายถึง ผู้ซึ่งเป็นศูนย์กลางหรือจุดรวมของกิจกรรมภายในกลุ่ม เปรียบเสมือนแกนของกลุ่ม เป็นผู้มีโอกาสติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นมากกว่าทุกคนในกลุ่ม มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มสูง

๒. ผู้นำหมายถึง บุคคลซึ่งนำกลุ่มหรือพากันไปสู่วัตถุประสงค์หรือจุดหมายที่วางไว้ แม้แต่เพียงชี้แนะให้กลุ่มไปสู่วัตถุประสงค์ปลายทางก็ถือว่าเป็นผู้นำ ทั้งนี้รวมถึงผู้นำที่นำกลุ่มออกนอกกลุ่มออกทางด้วย

๓. ผู้นำหมายถึง บุคคลที่สมาชิกส่วนใหญ่คัดเลือกหรือยกให้เขาเป็นผู้นำของกลุ่ม ซึ่งเป็นไปโดยอาศัยลักษณะทางสังคม มิติของบุคคลเป็นฐาน และสามารถแสดงพฤติกรรมของผู้นำได้

๔. ผู้นำหมายถึง บุคคลซึ่งมีคุณสมบัติเฉพาะอย่าง คือสามารถสอดแทรกอิทธิพลบางประการอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มได้มากที่สุด

๕. ผู้นำหมายถึง บุคคลซึ่งสามารถนำกลุ่มไปในทางที่ต้องการ เป็นบุคคลที่มีส่วนร่วม และเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการแสดงบทบาท หรือพฤติกรรมการเป็นผู้นำ^{๑๕๑๕}

พระครูปลัดธรรมจริยวัฒน์ ได้อธิบายว่า ผู้นำ มีนิยามที่มีพื้นฐานความคิดอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) พื้นฐานความคิดเพื่อบรรลุความสำเร็จด้วยคนอื่น หมายถึง ภาวะการณ์ให้ความไว้วางใจคนอื่นว่า มีความปรารถนาและความสามารถที่จะประสานสัมพันธ์กันทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันได้ด้วยการสร้างแรงบันดาลใจ การเชิญชวน หรือด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งเป็นจุดเน้นขององค์กรยุคใหม่หรือโลกยุคใหม่

๒) มีพื้นฐานความคิดเพื่อการเปลี่ยนแปลงและเพื่ออนาคตที่ดีกว่า หมายถึง ภาวะการณ์ทำทลายต่อสภาพการณ์ในปัจจุบันและมุ่งหน้าเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่โลกใหม่ที่ดีกว่า^{๑๖}

^{๑๓} ศาสตราจารย์ที่เป็นนายแพทย์ต้นแบบ ได้รับรางวัลเกียรติยศคือรามอนแม็กไซไซ สาขาผู้นำชุมชน วาเทที่ เป็นอมตะของท่าน คือ “การศึกษาของชาวชนบท คือ อนาคตของประเทศ”

^{๑๔} กระแสด ชนะวงศ์, ๒๕๕๖, ภาวะผู้นำ[Online], Available URL: <http://www.nham.or.th/content/๑๐๐/๑/๒๕๖๐>, เมษายน ๓].

^{๑๕} กวี วงศ์พุ่ม, ๒๕๓๕, ภาวะผู้นำ(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์), หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๖} พระครูปลัดธรรมจริยวัฒน์, ดร., ๒๕๕๘, ภาวะผู้นำหลักธรรมและกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา), หน้า ๑๖.

ส่วนประกอบของผู้นำ

๑. อิทธิพลในการบังคับบัญชา

ผู้นำจะต้องมีอิทธิพลที่จะสามารถบังคับและบัญชาผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา โดยการใช้วิธีการติดต่อประสานงานกัน สมัยก่อนคิดกันว่า จะมีความเป็นผู้นำได้ก็ต่อเมื่อการทำงานของ กลุ่มนั้นบรรลุจุดหมายแล้ว ถ้ากลุ่มนั้นทำงานไม่สำเร็จผู้นำกลุ่มก็ไม่ใช่อยู่ในตำแหน่งผู้นำ แต่ตามความจริงแล้ว เราควรจะต้องคิดว่า ผู้นำนั้นคือ ผู้ที่พยายามจะบังคับบัญชา หรือชักจูง จะสำเร็จ แต่ไหนเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ผู้ที่พยายามบังคับบัญชาผู้อื่น ชักจูงผู้อื่น แม้จะไม่สำเร็จก็ต้องถือว่าเป็นผู้นำ แต่เป็นผู้นำที่ไม่มีประสิทธิภาพเท่านั้นเอง

๒. กระบวนการติดต่อ

การติดต่อประสานงาน คือ กระบวนการทั้งหมดที่ผู้นำใช้เป็นสื่อกลางเพื่อให้ ลูกน้องเข้าใจและพร้อมที่จะทำตามเพื่อให้บรรลุจุดหมาย ผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะต้องสามารถหาวิธี ติดต่อกับลูกน้อง โดยสามารถเปลี่ยนทัศนคติการทำงานของลูกน้องให้เป็นไปตามแนวของจุดประสงค์ได้

๓. การนำไปสู่จุดประสงค์

ผู้นำมักจะใช้อิทธิพลของเขาชักจูงเพื่อให้สำเร็จตามจุดประสงค์หรือเป้าหมาย ที่ตั้งไว้ โดยทั่ว ๆ ไปแล้ว จุดประสงค์มี ๔ อย่างด้วยกัน

จุดประสงค์ขององค์กร ในองค์กรหนึ่งๆต้องมีผู้นำเพื่อควบคุมการทำงาน เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ขององค์กรผู้นำจึงจำเป็นต้องหาวิธีต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นและเร้าใจให้คนทำงาน

จุดประสงค์ของกลุ่ม ผู้นำจะต้องเข้าใจอีกว่า กลุ่มต้องการอะไร เข้าใจ จุดประสงค์ของกลุ่มอย่างลึกซึ้ง และจะต้องมีความชำนาญในการชักจูงให้คนในกลุ่มทำงานร่วมกันเพื่อ บรรลุจุดประสงค์ของกลุ่มอีกด้วย

จุดประสงค์ส่วนตัวของผู้ตาม จุดประสงค์เหล่านี้ ได้แก่ การสอน การฝึกหัด การ ให้คำปรึกษา เป็นต้น ผู้นำจะต้องใช้ความสามารถในการช่วยเหลือ โดยการสร้างบรรยากาศ ของความอบอุ่น ความมั่นคง การยอมรับ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้ตามสามารถบรรลุจุดประสงค์ของตนได้ ในกรณีที่ผู้ตามไม่สามารถบรรลุจุดประสงค์เองได้

จุดประสงค์ส่วนตัวของผู้นำ ส่วนมากผู้นำจะใช้อิทธิพลเพื่อผลประโยชน์ของ ตนเองก่อนบางครั้งจุดประสงค์ส่วนตัวก็เห็นชัดแต่ก็จะซ่อนอยู่ในจิตใต้สำนึก บางครั้งผู้นำอาจใช้ ระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อให้ลูกน้องอยู่ในระเบียบ แต่ความจริงความรู้สึกส่วนลึกอาจจะเพื่อระบาย ความเป็นปรปักษ์ซึ่งเคยมีต่อกันก็ได้

จิตใต้สำนึกทำให้เกิดปัญหาในการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับความเป็นผู้นำ เราควรจะยอมรับจุดประสงค์ที่เห็นชัดเจนหรือว่าควรจะยอมรับจุดประสงค์จากแรงผลักดันใต้จิตสำนึก และถ้าเรายอมรับจิตใต้สำนึก เราจะมีวิธีใดที่จะวัดจุดประสงค์ที่ซ่อนเร้นได้

ประสิทธิภาพของผู้นำ

ประสิทธิภาพของผู้นำย่อมแล้วแต่จุดประสงค์ว่าต้องการที่จะให้สนองตอบจุดประสงค์ของใคร เช่น ผู้นำอาจมีประสิทธิภาพในสายตาของผู้บังคับบัญชา ในฐานะที่ทำงานโดยบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร แต่ในสายตาของผู้ใต้บังคับบัญชาอาจเห็นว่าผู้นำไม่มีประสิทธิภาพ เพราะไม่สนองตอบจุดประสงค์ของกลุ่ม

จากการศึกษาและการวิจัยบางฉบับพบว่า ประสิทธิภาพของผู้นำย่อมขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะของผู้นำ และลักษณะของสถานการณ์ในแต่ละบุคคล บุคลิกลักษณะของผู้ตามเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ผู้นำจะต้องเกี่ยวข้องกับ ความต้องการ ทักษะคติ ค่านิยม และความรู้สึกรู้สึกของผู้ตามเป็นสิ่งเร้าที่ผู้นำจะต้องหาวิธีการกระตุ้นเพื่อให้ผู้ตามตอบสนอง บุคลิกลักษณะของผู้นำมีอิทธิพลต่อขอบเขตของการเข้าใจและยอมรับของผู้ตาม การตัดสินใจจะบอกถึงลักษณะวิธีการทำงานของผู้นำในการเลือกวิธีการติดต่อเพื่อให้คนในกลุ่มเข้าใจอย่างดีที่สุด

ผู้นำที่มีประสิทธิภาพ คือ ผู้นำที่มีความสามารถในการจัดและหลีกเลี่ยงการเข้าใจที่ไม่ชัดเจน ไม่ถูกต้อง ผู้นำควรนำเทคนิคจิตวิทยาเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อนำผู้อื่น โดยผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการอยู่ภายใต้จิตสำนึก รวมทั้ง ผู้นำที่มีประสิทธิภาพ จะมีความรู้เรื่องการติดต่อประสานงาน และเชี่ยวชาญในการเลือกวิธีที่เหมาะสมที่สุด เพื่อสร้างความสำเร็จที่ต้องการ อาจมีบางกรณีซึ่งจุดมุ่งหมายใต้จิตสำนึกของผู้นำสมบูรณ์จนผู้นำสามารถเลือกวิธีที่เหมาะสมได้ แม้ว่าภาพพจน์ทางจิตวิทยาจะไม่ชัดเจนนัก^{๑๗}

๔. หัวหน้าพรรคการเมืองกับการนำพรรคการเมืองโดยใช้หลักนิติธรรม

“หลักนิติธรรม” มักจะถูกกล่าวถึงในวงกว้างสำหรับการใช้บังคับกฎหมายของผู้มีอำนาจหน้าที่ในบ้านเมือง เช่น การใช้หลักนิติธรรมในการพิจารณาพิพากษาของผู้พิพากษาในศาลต่าง ๆ หรือการใช้หลักนิติธรรมในการดุลยพินิจของอัยการพนักงานสอบสวน หรือของเจ้าพนักงานในทางปกครองในหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ ซึ่งเชื่อกันว่าจะส่งผลในการให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชนในฐานะต่าง ๆ เช่น ต่อคู่ความในคดีต่อผู้ต้องหาหรือผู้ถูกกล่าวหาเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ดีการใช้บังคับกฎหมายหรือกฎหมายที่ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนมิได้แต่ในระดับบ้านเมืองหรือในระดับหน่วยงานของรัฐเท่านั้น ในองค์กรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของรัฐวิสาหกิจ องค์กรมหาชน หรือแม้กระทั่งองค์กรเอกชน ผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาในระดับต่าง ๆ ที่มีอำนาจหน้าที่ในองค์กรเหล่านั้นก็ยังมีบทบาทเป็นผู้ใช้บังคับกฎหมายหรือระเบียบภายใน อันจะส่งผลเป็นการให้คุณให้โทษต่อลูกจ้างหรือพนักงานในองค์กรนั้น ๆ ซึ่งถ้ามีการใช้อำนาจหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายหรือระเบียบขององค์กรอย่างอำเภอใจหรือตามตัวหนังสือที่ระบุไว้ในระเบียบได้โดยไม่คำนึงถึง “หลักนิติธรรม” แล้ว ก็อาจจะส่งผลให้การนำองค์กรเป็นไปอย่างมีอุปสรรค ผู้นำหรือผู้บังคับบัญชานั้น ๆ อาจไม่เป็นที่ยอมรับและอาจนำองค์กรไปสู่ความล้มเหลวในที่สุด ดังนั้นการใช้บังคับกฎหมายหรือระเบียบภายในที่ประกอบไปด้วย “นิติธรรม” ก็จึงมีความสำคัญต่อหัวหน้า

^{๑๗} อัมพิกาไกรฤทธิ, ๒๕๓๒, มนุษยสัมพันธ์ในโรงงาน (กรุงเทพมหานคร:บริษัทซีเอ็ดยูเคชั่นจำกัด), หน้า ๓๒-๓๕.

พรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารพรรคการเมืองต่อสมาชิกพรรคการเมืองในพรรคการเมืองหรือในองค์กรรวม ทั้งจะมีความสำคัญต่อพรรคการเมืองในภาพรวมอีกด้วย

การนำหลักนิติธรรมมาใช้ในพรรคการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพนั้นประกอบด้วยหลักสำคัญ ๒ ประการ ได้แก่ การสร้างตนเองให้เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรม และการนำพรรคการเมืองโดยใช้หลักนิติธรรม

ประการที่ ๑ : การสร้างตนเองให้เป็นหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรม

การเป็นบุคคลที่มีหลักนิติธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการเป็น หัวหน้าพรรคการเมืองอย่างไรก็ตามการพัฒนาความเชื่อเสียงสำหรับการเป็นผู้นำที่มีหลักนิติธรรม สิ่งที่ทำทนายสำหรับหัวหน้าพรรคการเมืองคือ การนำเสนอหลักนิติธรรมไปสู่บุคคลอื่น การถูกรับรู้ว่าเป็นบุคคลที่มีหลักนิติธรรม หมายความว่าบุคคลอื่นคิดถึงเราว่าเป็นคนที่มีคุณลักษณะที่แน่นอน มีความยุติธรรม และยอมรับนับถือในสิทธิของผู้อื่นในสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเภทของพฤติกรรมที่แน่นอน และการตัดสินใจบนพื้นฐานของหลักนิติธรรม นอกจากนี้หัวหน้าพรรคการเมืองต้องแสดงออกถึงการมีหลักนิติธรรมอย่างแท้จริง

การเป็นหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรมประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ คุณลักษณะ พฤติกรรมและการตัดสินใจ

๑. คุณลักษณะ^{๑๘}

คุณลักษณะหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรม คือ มีความยุติธรรม ตัดสินใจหรือทำในสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ยอมรับนับถือในสิทธิของผู้อื่น เข้าใจความหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงเคารพความแตกต่างของปัจเจกชน

๒. พฤติกรรม

หัวหน้าพรรคการเมืองต้องมุ่งเน้นการกระทำสำคัญกว่าคำพูด เพราะบุคลากรหรือคนในพรรคการเมืองอาจจะไม่ทำตามในสิ่งที่ผู้นำพูด แต่อาจจะทำตามในสิ่งที่ผู้นำทำให้ดูเป็นตัวอย่างผู้นำที่ต้องการจะสร้างหลักนิติธรรมให้เกิดขึ้นในการทำงานหรือในสังคมต้องทำให้เป็นตัวอย่างเสียก่อน ดังนั้นหัวหน้าพรรคการเมืองไม่ควรพูดหรือสอนคนอื่นให้เป็นคนดีมีหลักนิติธรรม ถ้าหัวหน้าพรรคการเมืองเองยังไม่อาจเป็นคนที่มีความยุติธรรมหรือไม่ยอมรับนับถือในสิทธิของผู้อื่นได้ บุคคลที่มีหลักนิติธรรมจะประพฤติในสิ่งที่ถูกกฎหมาย แสดงความยอมรับนับถือในสิทธิของผู้อื่น และปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างยุติธรรมและเท่าเทียมกัน

๓. การตัดสินใจ

หัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรมมักตัดสินใจบนพื้นฐานของความยุติธรรม และยอมรับนับถือในสิทธิของผู้อื่น นึกถึงผลกระทบของการตัดสินใจของตนเองต่อพรรคการเมืองและสังคมเสมอ

การเป็นบุคคลที่มีหลักนิติธรรมถือเป็นพื้นฐานที่ดีต่อการสร้างการเป็นหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรมการจะเป็นหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรมได้ต้อง

^{๑๘} คุณลักษณะหมายถึงเครื่องหมายหรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นความดีหรือลักษณะประจำ (ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖: ๒๔๖),

เป็นทั้งบุคคลที่มีความยุติธรรม แสดงความยอมรับนับถือในสิทธิของผู้อื่นในการทำงานหรือดำเนินงานร่วมกัน

ประการที่ ๒ : การนำพรรคการเมืองที่ใช้หลักนิติธรรม

หัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรมไม่ปล่อยให้พรรคการเมืองดำเนินไปโดยแต่มุ่งเน้นในเรื่องของการแข่งขัน และการสร้างผลประโยชน์ โดยไม่ได้คำนึงถึงหลักนิติธรรมหรือคุณค่าทางหลักนิติธรรมในการดำเนินการแต่อย่างใด ในทางกลับกันหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรมจะมุ่งเน้น และให้ความสำคัญต่อการวางรากฐานหลักนิติธรรมในการดำเนินงาน ดังนั้นหัวหน้าพรรคการเมืองจึงต้องแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และค่านิยมส่วนบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหลักนิติธรรมแก่คนในพรรคการเมือง

วิธีการพัฒนาไปสู่แนวทางการเป็นหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรม มีแนวคิด ๓ วิธีด้วยกัน ได้แก่ การแสดงตนเพื่อเป็นแบบอย่าง การสื่อสารหลักเกณฑ์ทางหลักนิติธรรม และการใช้ระบบรางวัลและการลงโทษ

๑. การแสดงตนเพื่อเป็นแบบอย่าง

หัวหน้าพรรคการเมืองต้องแสดงออกถึงการเป็นบุคคลที่มีความยุติธรรมทำในสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ยอมรับนับถือในสิทธิของผู้อื่น เข้าใจความหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงเคารพความแตกต่างของปัจเจกชน อันเป็นคุณลักษณะของหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรม

หัวหน้าพรรคการเมืองตระหนักดีว่า การทำงานในองค์กรเปรียบเสมือนการอยู่ในตู้เลี้ยงปลาที่ถูกจ้องมองโดยคนในองค์กรตลอดเวลา เพื่อจะดูว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญในมุมมองหรือการกระทำของหัวหน้าพรรคการเมือง ดังนั้น ถ้าหัวหน้าพรรคการเมืองทำตัวอย่างที่ไม่มีหลักนิติธรรม คนในพรรคการเมืองก็จะเลียนแบบพฤติกรรมและอ้างว่าสิ่งนี้ได้เป็นสิ่งที่ปัญหาเพราะขนาดหัวหน้าพรรคการเมืองของตนยังกระทำ เพราะฉะนั้นหัวหน้าพรรคการเมืองจำเป็นต้องแสดงออกถึงการกระทำที่ต้องการสื่อให้ทุกคนเห็นอย่างชัดเจนว่าสิ่งเหล่านี้คือ แบบอย่างที่ควรปฏิบัติตามไม่ใช่เพียงแค่พูดเท่านั้น นอกจากนี้หัวหน้าพรรคการเมืองควรระมัดระวังการกระทำที่ไม่ได้ตั้งใจของตน อาจส่งสัญญาณที่ไม่ชัดเจนแก่คนในพรรคการเมืองได้

๒. การสื่อสารหลักเกณฑ์ทางหลักนิติธรรม

หลักนิติธรรมเป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในสังคม แต่น้อยคนนักที่จะเข้าใจความหมายของหลักนิติธรรม จึงเป็นเรื่องที่ทำทลายความสามารถของหัวหน้าพรรคการเมืองที่จะนำพาองค์กรไปสู่พรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรม จึงเป็นเรื่องที่ทำทลายความสามารถของหัวหน้าพรรคการเมืองที่จะพาพรรคการเมืองไปสู่พรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรม หัวหน้าพรรคการเมืองจำเป็นต้องมีการสื่อสารหลักเกณฑ์ทางหลักนิติธรรมให้คนในพรรคการเมืองรับรู้ และตระหนักถึงความสำคัญของหลักนิติธรรมที่ต้องร่วมกันทำให้เกิดขึ้นในพรรคการเมือง อย่างไรก็ตามเมื่อมีการสื่อสารถึงความต้องการและความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหลักนิติธรรมในการดำเนินงานแล้ว หัวหน้าพรรคการเมืองต้องลงมือทำให้ดูเป็นตัวอย่างด้วย เพราะถ้าพูดอย่างเดียวแต่ไม่ได้ลงมือทำ อาจทำให้บุคลากรเกิดข้อสงสัย หรือมีข้อกังขาได้

๓. การใช้ระบบการให้รางวัลและการลงโทษ

การใช้ระบบการให้รางวัลถือเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพซึ่งเกี่ยวข้องกับการกระทำที่พึงปรารถนา หรือไม่พึงปรารถนาของพรรคการเมือง ซึ่งการให้รางวัลไม่จำเป็นต้องเป็นตัวเงินเพียงอย่างเดียวอาจเป็นการได้รับคำชม ยกย่องเชิดชู ให้การยอมรับในพรรคการเมือง หรือการมีตัวตนในสังคม การให้รางวัลอย่างสม่ำเสมอเป็นการรักษาระดับความไว้นื้อเชื่อใจของคนในสังคม เพื่อรักษามาตรฐานทางหลักนิติธรรมในสังคมไว้

นอกจากระบบการให้รางวัลแล้วยังรวมถึงการมีหลักเกณฑ์ในการลงโทษต่อการกระทำที่ไม่ถูกต้อง โดยหัวหน้าพรรคการเมืองต้องให้ความสำคัญต่อการกระทำที่ไม่ถูกต้องไม่ละเลยในความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การกระทำที่ร้ายแรงยิ่งขึ้น โดยต้องให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้กระทำความผิดชี้แจงแก้ข้อกล่าวหา รับฟังพยานหลักฐานให้ครบทุกแง่มุม และพิจารณาการกระทำความผิดอย่างยุติธรรม เสมอภาค และเท่าเทียมกันทุกคน ถึงแม้ว่าบางครั้งอาจไม่สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดได้ทุกรายเนื่องจากขาดพยานหลักฐาน แต่หัวหน้าพรรคการเมืองต้องแสดงออกให้ชัดเจนถึงมาตรการในการดำเนินการนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษ

จากหลักสำคัญ ๒ ประการข้างต้น แสดงว่าหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรมคือปัจจัยที่สำคัญในการบริหารจัดการและการพัฒนาพรรคการเมืองในยุคปัจจุบัน และในแวดวงวิชาการด้านการบริหารจัดการได้มีการศึกษาวิจัยเพื่อยกระดับแนวคิดเกี่ยวกับ หัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรมอย่างต่อเนื่อง และคุณสมบัติของการเป็นหัวหน้าพรรคการเมืองที่มีหลักนิติธรรมที่สำคัญคือ ต้องใฝ่รู้และปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพรรคการเมืองที่ต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันจึงเป็นความจำเป็นที่พรรคการเมืองจะต้องปรับเปลี่ยนให้พร้อมที่จะยืดหยุ่น และกลายเป็นพรรคการเมืองที่เข้มแข็งพร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

๕. สรุป

หัวหน้าพรรคการเมืองในพรรคการเมืองที่มีคุณลักษณะ พฤติกรรม และการตัดสินใจตามหลักนิติธรรม ย่อมจะนำพรรคการเมืองโดยใช้หลักนิติธรรมในการบริหารงานต่าง ๆ การที่พรรคการเมืองหนึ่งพรรคการเมืองใดสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ไปได้อย่างสมบูรณ์แบบนั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคลากรในพรรคการเมือง โดยมีหัวหน้าพรรคการเมืองหรือกรรมการบริหารพรรคการเมืองเป็นแกนในการขับเคลื่อนภายใต้กฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายหรือระเบียบที่มีอยู่ ทั้งนี้ การใช้หลักนิติธรรมจะส่งผลให้เกิดการสร้างคุณธรรมและการยอมรับนับถือซึ่งจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดความสงบสุขและเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้คนหรือบุคลากรในพรรคการเมืองทุ่มเททำงานให้กับพรรคการเมืองอย่างเต็มที่อันจะนำไปสู่การพัฒนาพรรคการเมืองอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

กระแสด ชนะวงศ์ . ๒๕๕๖ . **ภาวะผู้นำ** [Online].

Available URL:<http://www.nham.or.th/content/๑๐๐/๑> [๒๕๖๐, เมษายน ๓].

กวี วงศ์พุ่ม. ๒๕๓๕ **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.

คณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ คณะอนุกรรมการวิชาการว่าด้วยหลักนิติธรรมแห่งชาติและคณะอนุกรรมการบรรณาธิการหนังสือหลักนิติธรรม, หลักนิติธรรม The Rule of Law ความหมายสาระสำคัญและผลของการฝ่าฝืนหลักนิติธรรม, สำนักงานคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติสำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม. ๒๕๕๘. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจริญรัฐการพิมพ์.

ดร. พระครูปลัดธรรมจริยวัฒน์. ๒๕๕๘. **ภาวะผู้นำหลักธรรมและกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

ประเวศ วะสี. ๒๕๕๕. **ผู้นำกับการปฏิรูปประเทศ**[Online]. Available

URL:<http://www.hrtotai.com/http://hiligh.kapook.com/view/๔๙๖๙๔> [๒๕๖๐, เมษายน ๓].

พรสันต์ เลี้ยงบุญเลิศชัย. “หลักนิติธรรมกับสภาพสังคมประเทศไทย”. (บทสัมภาษณ์ความเห็นทางวิชาการ) **จลนिति** ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๕).

ศาสตราจารย์พิเศษ ธาณิชกร ทรัพย์วิเชียร. “หลักนิติธรรม (Rule of Law)” .**ยุติธรรมคู่ขนาน** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (กันยายน๒๕๕๔).

อัมพิกาไกรฤทธิ. ๒๕๓๒.**มนุษย์สัมพันธ์ในโรงงาน**. กรุงเทพมหานคร:บริษัทซีเอ็ดยูเคชั่นจำกัด.

อุกฤษ มงคลนาวิน. “หลักนิติธรรมกับสภาพสังคมประเทศไทย”. (บทสัมภาษณ์ความเห็นทางวิชาการ) **จลนिति** ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๕).

TUJ ร่วมกับรัฐบาลจัดการประชุมเสวนาระดับนานาชาติว่าด้วยหลักนิติธรรม

[Online]. Available URL:<http://www.tijthailand.org/main/th/content/๑๓๑.htm> [๒๕๖๐, มกราคม ๒๙].

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, สำนักกิจการพรรคการเมือง สำนักบริหารการสนับสนุนโดยรัฐ,
คู่มือการสรรหาผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรการเลือกตั้งขั้นต้น (Primary
Vote), (กรุงเทพฯ:สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, ๒๕๖๑)

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, สำนักกิจการพรรคการเมือง สำนักบริหารการสนับสนุนโดยรัฐ,
คู่มือการปฏิบัติงานของพรรคการเมือง, (กรุงเทพฯ:สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, ๒๕๖๑)

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, สำนักกิจการพรรคการเมือง สำนักบริหารการสนับสนุนโดยรัฐ,
คู่มือสาขาพรรคการเมืองและตัวแทนพรรคการเมืองประจำจังหวัด, (กรุงเทพฯ:สำนักงาน
คณะกรรมการการเลือกตั้ง, ๒๕๖๑)

